

İLSAM Akademi Dergisi

Journal of ILSAM Academy

ISSN 2757-9212

Televizyonda (Diziler Bağlamında) Din Adamı İmajı (Kertenkele Dizisi Örneği)

The Image of Clergyman on Television in the Context of Tv Series (“Kertenkele” Series Example)

Osman DERTLİ

Dr.
Diyanet İşleri Başkanlığı
Köln/ALMANYA
osmandertli@hotmail.com
ORCID: 0000 0002-4423-6002

Cilt/ Issue: 1/1, 85-106
Geliş Tarihi: 5.2.2021
Kabul Tarihi: 8.3.2021

Atıf: Dertli, Osman. “Televizyonda (Diziler Bağlamında) Din Adamı İmajı (Kertenkele Dizisi Örneği)”. *İLSAM Akademi Dergisi* 1/1 (Mart 2021), 85-106.

Dipnot: Osman Dertli, “Televizyonda (Diziler Bağlamında) Din Adamı İmajı (Kertenkele Dizisi Örneği)”, *İLSAM Akademi Dergisi* 1/1(Mart 2021), Sayfa.

ÖZ

Televizyonda yayınlanan dizileri ve filmleri, insanların zihin dünyasını etkileyen, bireyleri herhangi bir konuda tavır almaya yönlendiren ve belli kişiler ve mekânlarla ilgili imaj oluşturma gücüne sahip temel araçlar olarak görmek mümkündür. Bu durum dizilerde yer alan din adamının rolü, tavır ve davranışları, görsel durumu ve kullandığı dil için de geçerlidir. Dizilerde din adamının karakterize edildiği tarzı, dizileri izleyen bireylerin zihin dünyalarında, o din adamına ve temsil ettiği fikre karşı bir düşünce oluşturmada ve bu anlamda belli bir tasavvurun oluşmasına etki etmektedir. Bu makalede televizyon dizilerinde yer alan din adamı ve din adamı imajı, yazılı ve görsel medyada çokça tartışılan “Kertenkele” dizisi bağlamında değerlendirilecektir. Bu değerlendirme dizinin yayınlanan bölümleri üzerinden, yöntem olarak ise nitel araştırma yöntemi ve içerik analiz metodu kullanılarak yapılmaya çalışılacaktır. Kertenkele dizisini değerlendirmeden önce televizyon ve din ilişkisi üzerinde durulacak ve Cumhuriyetten günümüze sinema ve televizyonda yer alan din adamı imajı hakkında kısaca bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Televizyon, Dizi, Din Adamı, Din Adamı İmajı, Kertenkele Dizisi

ABSTRACT

It is possible to consider TV series and movies as basic tools that affect people's mental world, lead individuals to take a stand on any subject and have the power to create images about certain people and places. This issue is also valid for the role of the clergyman including his attitude and behavior in that role and even his visual status and the language he prefers. The characterization of the clergyman

in the TV series creates an opinion against the clergyman and the idea he represents in the mental worlds of the individuals who watch the series, and in this sense, affects the formation of a certain vision. In this article, the image of clergyman and clergyman in television will be evaluated in the context of the TV series "Kertenkele" ("li-zard" in English), which is widely discussed in the print and visual media. This evaluation will be done through the published episodes of the series. Qualitative research method and content analysis method will be used. Before evaluating the "Kertenkele" TV series, the relationship between television and religion will be emphasized and brief information will be given about the image of the clergyman in cinema and television throughout the history of the Turkish Republic.

Keywords: Religion Sociology, Television, TV series, Clergyman, Image of Clergyman, "Kertenkele" Series

EXTENDED ABSTRACT

There are many areas in which television dominates and directs people. One of these areas is undoubtedly the religious field. Television, thanks to its power, has a significant influence on religion and religious institutions and sometimes causes negative situations on the values of religion. In this context, the television image of the clergy, who plays an important role in conveying and explaining religion and its message to the society, contributes to the formation of a certain positive or negative vision in the mental world of individuals and societies. Television carries out the formation of this imagination through religious programs, religious broadcasts and TV series and movies with religious themes. In addition, television contributes to the formation of a certain type of religiosity in the society by broadcasting popular topics and using the people that the public rely on in the religious context.

In this article, the image of clergyman in movies and TV series will be discussed and evaluated in the context of the TV series "Kertenkele", which is widely discussed in the written and visual media. This evaluation will be made over the published episodes of the series. Qualitative research method and content analysis method will be used. Before evaluating the TV series Kertenkele, we will focus on the relationship between television and religion, and brief information will be given about the image of the clergy in cinema and television throughout the history of the Turkish Republic. The Kertenkele series is a script inspired by Kemal Tabrizi's work titled "Marmoulak-Kertenkele", which was released in 2004 and started airing on ATV on October 25, 2014. The series is about the events that took place around the person convicted of

theft, running away from the hospital where he came for treatment wearing a turban and robe belonging to an imam. After this escape, he encountered a small neighborhood community waiting for an imam to their mosque.

Modernization steps that are taken and the all new innovations on the social life which are applied with the establishment of Turkish Republic, also effected the media and culture. These effects can be seen concretely in the cinema activities. Such that it is not possible to consider the image of religion and clergymen in cinema and television apart from the dominant ideology of the Republic period. The reflection of this ideology on the screen, including TV series and movies, has been realized as what is said and performed in the name of religion is shown bad, ugly, inferior and despicable as opposed to the “modern”. Sometimes religious discourse or the religious representation has been ridiculed. Most of the time, clergymen appear in the movies as reactionary, bigoted, self-seeking people who can do anything to gain advantage and with an ugly visual.

With the Democratic Party winning the elections in 1950 and coming to power, although there was a partial softening in the negative attitudes and behaviors of the dominant mentality towards religion and clergy in Turkish cinema, this situation disappeared with the coup of May 27. During this period, Turkish filmmakers continued their problematic attitudes by not including any positive image of clergy in the movie scenarios they projected onto the screen. This problematic situation against religion and the image of clergy continued its existence until the end of the 70’s, but started to decrease with the emergence of some good examples along with the negative ones since 1980. Especially in the 1980s, movies with religious themes were released one after another in cinemas. However, since most of them are considered as a tool to attract religious people to the cinema sector and maximize the profit, they have not been very effective in improving the image of the clergy in society.

There are positive and negative examples in the clergymen roles in the 2000s. The Sheikh Abdullah character as an imam, which is featured in the movie “Kurtlar Vadisi: Irak” (Valley of the Wolves: Iraq) had unconventional attitudes. Sheikh Abdullah in that movie influences the villagers and makes children love religion, as opposed to the past imam characters in Turkish cinema history. A positive image of a clergyman is drawn, in contrast to the low-level, self-seeking, dishonest, prophetic, cleric who does magic, which was shown in previous years.

The movie “Vizontele” and the TV series “Hayat Bilgisi” can be given as examples of movie and TV series that included a negative image of a clergyman in the 2000s. In the movie “Vizontele”, the clergyman is portrayed

as a conservative man, refusing to accept new ideas, back-minded, stuttering and being ridiculed for stuttering. Likewise, in the TV series “Hayat Bilgisi”, a teacher who was uncomfortable calling her “my hodja (my teacher)” by her students and constantly saying “Hodja is in the mosque” and reducing the concept “Hodja” to the mosque (i.e. imam, although “hodja” can be used in academia instead of “professor” informally) can be given as an example of the negative image of the clergy exhibited in these years. Again, the image of a clergyman transferred to the cinema with the character of “Oflu Hoca” has been the most negative example recently. The abusive expressions of the character presented as an imam of a mosque in the movie are examples of the “abusive hodja” role.

In the 2000s due to the change in the political field in Turkey, there has been a positive approach to the religion and clergymen in the social and cultural life. However, this positive situation has not been reflected in television series in our opinion. The clergymen characters has mostly ignored and not included at all rather than being accepted and shown in the recent aired TV series. The fact that the clergyman was not included in the TV series “Seksenler” (Eighties), which was aired as a neighborhood series for many years in government TV channel TRT, is the most concrete example of this situation.

In conclusion, it is possible to evaluate representations of the clergyman in Turkish movies and TV series from past to present, into four main categories. These are ignoring-not seeing, character assassination, tabloidisation and normalization.

When we evaluate the clergyman image and clergyman representation in the context of the TV series “Kertenkele”, it is possible to encounter positive and negative images of the clergyman in the movies and the TV series of the 2000s. However, negative images of clergymen are more as in the previous years. In addition, one of the most striking points in the TV series is that the religious subjects and the clergyman are represented as a popular culture material. Character assassination is done by representing clergymen with the attitudes such that ignorant, thief, gambler and dealing with illegal activities. Most of the time, with meaningless and unwarranted questions and narratives from the “Masnavi”, the clergyman image were tabloidized. In contrast, the positive representation of the clergyman is presented with the following attitudes: playing the piano, playing with children and taking care of them, being reliable and not writing amulets.

GİRİŞ

İletişim teknolojisi alanında meydana gelen hızlı gelişmeler, medya dünyasına zenginlik katmış ve medyanın etkinlik alanını büyütmüştür. Günümüz toplumlarında medya ürünleri artık hayatın merkezinde yer almakta, televizyon başta olmak üzere gazete, dergi, kitap, video, bilgisayar ve akıllı telefonlar gibi birçok iletişim aracı yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Kitle iletişim araçları, hem özel alanda hem de kamusal alanda kendine yer bulmakta, dolayısıyla sınırları ortadan kaldırmaktadır. Nitekim McLuhan kitle iletişim araçlarının yaygın kullanımına bağlı olarak dünyayı kuşatan bütün sınırların ortadan kalkacağına ve dünyanın küçük bir köy haline döneceğine işaret etmektedir.¹ Günümüzde gerek şehirlerde gerekse Türkiye'nin en ücra köyünde televizyonun girmediği ev hemen hemen hiç kalmamıştır. Kitle iletişim araçları içerisinde televizyonun bu kadar yaygınlık kazanmasının ve toplumsal hayatta vazgeçilmez olmasının, birey ve toplum üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkilerinin olması kaçınılmazdır.² Günlük yaşamda çok yaygın bir araç haline gelen ve her yaş grubundan izleyicilere çeşitli programlar sunan televizyon artık bir kitle iletişim aracı olmaktan çıkmış, bireyleri ve toplumları etkileme, şekillendirme ve yönlendirme aracı, hatta yasama, yürütme ve yargıdan sonra toplumu yönetme ve yönlendirmede dördüncü kuvvet haline gelmiştir.³

Televizyonlarda yayınlanan dizileri ve filmleri, insanların fikirlerini, zihin dünyasını etkileyen, bireyleri herhangi bir konuda tavır almaya yönlendiren ve belli kişiler ve mekânlarla ilgili imaj oluşturma gücüne sahip temel araçlar olarak değerlendirmek mümkündür.⁴ Bu bağlamda televizyonda yayınlanan dizilerde yer alan din adamının rolü, tavır ve davranışları, görsel durumu ve kullandığı dil, o dizileri izleyen bireylerin zihin dünyasında, o din adamına ve temsil ettiği fikre karşı bir düşünce oluşturmada ve bireylerin dünyasında bu anlamda belli bir tasavvurun oluşmasına etki etmektedir. Bu makalede televizyon dizilerinde yer alan din adamı ve din adamı imajı yazılı ve görsel medyada çokça tartışılan “Kertenkele” dizisi bağlamında ele alınmaya ve değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bu değerlendirme, dizinin

¹ Marshall McLuhan-Bruce R. Powers, *Global Köy*, çev. Bahar Öcal Düzgören (İstanbul: Scala Yayıncılık, 2020).

² Sulhi Dönmezer, *Sosyoloji* (Ankara: Savaş Yayınları, 1982), 418-424; Ali Aslan, “Bir Sosyolojik Olgu Olarak Televizyon”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1/1 (Aralık 2004).

³ Anthony Giddens, *Sosyoloji*, Yayıncı Hazırlayanlar: Hüseyin Özel-Cemal Güzel (Ankara: Ayraç Yayınevi, 2000), 391-423; Yusuf Özkır, “Medyanın Din Bilgisi”, *Medya ve Din*, ed. Mete Çamdereli (İstanbul: Köprü Kitapları, 2014), 15.

⁴ Pars Şahbaz, Arzu Kılıçlar, “Filmlerin ve Televizyon Dizilerinin Destinasyon İmajına Etkileri”, *İşletme Araştırma Dergisi*, 1/1 (Mart 2009), 31-52; Abdurrahman Güneş, “Medyanın Olumsuz Din Algısına Etkisi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28/1 (Ocak 2018), 206.

yayınlanan bölümleri üzerinden, yöntem olarak ise nitel araştırma yöntemi ve bu bağlamda içerik analiz metodu kullanılarak yapılacaktır. Kertenkele dizisini değerlendirmeden önce televizyon ve din ilişkisi üzerine durulacak ve Cumhuriyetten günümüze sinema ve televizyonda yer alan din adamı imajı hakkında kısaca bilgi verilecektir. Kertenkele dizisi, Kemal Tebrizi'nin 2004 yılında gösterime giren Marmoulak-Kertenkele adlı yapıtından esinlenerek senaryolaştırılan ve 25 Ekim 2014'de ATV'de yayınlanmaya başlayan bir dizidir. Dizi hırsızlık suçundan hüküm giyen Kertenkele lakaplı şahsın, tedavi için geldiği hastaneden bir imama ait sarık ve cübbeyi giyerek kaçmasını ve bu kaçışın ardından camisine imam bekleyen bir cemaatle karşılaşması etrafında gelişen olayları konu edinmektedir.

1. TELEVİZYON VE DİN İLİŞKİSİ

Televizyon, kişiler üzerinde etkisi her geçen gün artan ve insanların hayatlarına farklı şekillerde tesir eden önemli bir iletişim aracıdır. Büyük ölçüde bireylerin gözlerine, kulağına ve zihin dünyasına hitap etmesi ve olayları canlıymış gibi sunması insanların televizyondan etkilenme oranlarının artmasına neden olmaktadır. Bu etkileme düzeyi kendisini, daha çok izleyenleri belli bir konuya yönlendirmede ve belli bir anlayış oluşturmada göstermektedir. Yönlendirici olan televizyon, gündelik hayatta yapmış olduğumuz hemen her şey hakkında bizim yerimize düşünüp karar veren, tavır ve davranışlarımızı etkileyen ve kamuoyu oluşturma gücü sayesinde olaylar karşısında nasıl bir tavır sergilememiz gerektiğini bize söyleyen⁵ hatta “nüfusun çok büyük bir bölümünün beyinlerinin oluşturulmasında bir tür fiili tekele sahip”⁶ araç haline gelmektedir. Bu tekelleşmeye bağlı olarak ise birey, farkında olmadan kitle iletişim araçları tarafından sunulan imajlar ve algılar doğrultusunda kendini yeniden tanımlamaya ve algılamaya başlamaktadır. “Televizyon reklamları, moda dergileri, gazeteler ve diğer ideolojik sloganlar ferdin hayatında kimi zaman ailesinden ve okulundan da daha fazla etkili olurlar. Kişi, kitle iletişim araçlarından kendisine sunulan bu yeni hayat tarzı empozitesiyle, gerçek problemlerinden uzaklaşır, prensiplerine dikkat etmemeye başlar veya onlara yönelik farkındalığını kaybeder. Bunun belki de toplumsal olarak hissedilen en somut alanı dini fikir ve davranış alanıdır. Birey, kendi inanç ve değerlerini televizyon ve diğer medya araçlarından okuduğu ve gördükleriyle belirlemekte ve kimi zaman bu durum hayatında ciddi değişikliklere neden olmaktadır”.⁷

⁵ İbrahim Turan, “Medyadaki Din Adamı İmajı Üzerine Bazı Düşünceler”, *OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24/24-25 (Temmuz 2007), 294; Güneş, “Medyanın Olumsuz Din Algısına Etkisi”, 206.

⁶ Pierre Bourdieu, *Televizyon Üzerine*, çev. Turhan Ilgaz, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997), 22.

⁷ Ayşe Karaerkek, *Televizyon Karşısında Dindarlık Tutumları- Amasya Örneği* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008), 65-66.

Televizyonun insanı etkileme ve yönlendirmesinde belirleyici olan, onun duyu organlarına hitap etmesidir. Herhangi bir iletişim aracı ne kadar çok duyu organına hitap ediyorsa, insanın etkilenme oranı da o kadar yüksek olacaktır. Televizyonun, mesela radyonun aksine, insanı etkileme ve yönlendirme de baskın olduğu birçok alan söz konusudur. Bu alanlardan birisi de hiç şüphesiz dini alandır. Televizyon, sahip olduğu güç sayesinde din ve dini kurumlar üzerinde önemli ölçüde etkili olmakta ve dinin ortaya koyduğu değerler üzerinde bazen olumsuz durumların oluşmasına sebebiyet vermektedir. Bu çerçevede dinin ve onun getirdiği mesajın topluma ulaştırılmasında ve anlatılmasında önemli rol oynayan din adamının televizyonda sunulan imajı, birey ve toplumların zihin dünyasında olumlu ya da olumsuz manada belli bir tasavvurun oluşmasına katkıda bulunmaktadır.⁸ Bu tasavvurun oluşumunu televizyon, dini programlar, dini yayınlar ve dini öğelerin içerisinde bulunan dizi ve filmler aracılığıyla yapmaktadır. Ayrıca televizyon, halkın dini bağlamda itibar ettiği popüler konu ve konukları belli saat ve tarihlerde yayınlayarak toplumda belli bir dindarlık tipi oluşmasına katkı sağlamaktadır.⁹

Televizyonda yayınlanan dizilerin yapım ve üretimindeki temel hedeflerden birisi, hiç şüphesiz dizilerde sergilenen karakterler gibi bir seyirci kimliği inşa etmektir. Arzulanan kimliği oluşturmak için verilen mesajlar ise, diziler aracılığıyla ya doğrudan ya da dolaylı olarak dile getirilmektedir. Televizyon etkileme gücüyle kendisine has ‘Televizyon bireyleri’ ve ‘Televizyon toplumlari’, görsel düşünen kitleler oluşturmakta, bu yolla bireyi ve toplumu oluşturma, etkileme, değiştirme, dönüştürme iktidarını, gücünü kendisinde görmektedir.¹⁰ Modern dünyada iletişim araçlarının fonksiyonlarından biri, belli ideolojiler üretmektir. Bu ideolojilerin üretilmesinde televizyon ve diziler önemli rol oynamaktadır. Büyülü Kutu olarak da tanımlanan televizyon araçları içerisinde önemli bir yer tutan dizi filmler, hakim ideoloji işlevi görerek topluma uyum sağlamış ve entegre olmuş bireyler yaratırlar.¹¹ Nitekim Cumhuriyetin ilk yıllarında toplumu modernleştirmek ve dönüştürmek için çekimi yapılan, ortaya konan filmlerin belli bir ideolojiyi temsil etmesi ve bu çerçevede hazırlanmış olması, filmlerin ideolojik işlevine iyi bir örnek olarak karşımızda durmaktadır. Bu konuda Gültekin’in ifadeleri dikkat çekicidir:

⁸ Turan, “Medyadaki Din Adamı İmajı Üzerine Bazı Düşünceler”, 296.

⁹ Karaerkek, “Televizyon Karşısında Dindarlık Tutumları Amasya Örneği”, 63.

¹⁰ Recep Özkan, “Televizyon Dizilerinin Üniversite Öğrencileri Üzerindeki Etkilerinin Belirlenmesi”, *Türkisch Studies*, 8/12 (2013), 1019.

¹¹ Zeynep Gültekin, “İraktan Önce: Kurtlar Vadisi Dizisi”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 22 (Kış-Bahar 2006), 10.

*“Dinin toplumsal alandan tamamıyla uzaklaştırılması ve görünür olmayacak şekilde bireysel alana hapsedilmesi, buna paralel olarak harf inkılâbıyla bütün bir tarihî birikimimizle araya aşılmaz duvar örülmesi, aslının yasaklanarak ezanın Türkçe okunması, camilerin Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne devredilerek bir “emlâk” emtiası haline getirilmesi, namaz-zekât-sadaka-kurban-başörtüsü gibi dinî vecibelerin yerine getirilmesinin kriminalize edilmesi gibi hususlar söz konusu pozitivist bilgi ve değer paradigmasının doğal bir sonucudur. Bu paradigma doğrultusunda yetişen nesillerin işlettiği ve içerik ürettiği bir kurumsal yapı olarak medyanın, din görevlilerine ve camilere, karşı tutumu da rahatlıkla tahmin edilebilir. Medyanın dine, din görevlilerine ve camilere bakışının anlaşılması söz konusu paradigmadan bağımsız ele alınamaz”.*¹²

Bu bağlamda Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar sinema ve filmlerin, tarihsel süreç içerisinde yer yer farklılaşmakla birlikte, din ve din adamına karşı nasıl tavır sergilediğini, hangi hâkim ideolojik dünya görüşüne uygun düşen sinema ve filmlerin oluşturulduğuna yer vermek yerinde olacaktır.

2. CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE SİNEMA VE TELEVİZYONDA DİN ADAMI İMAJI

Türk modernleşmesinin ana hedefi, geleneksel unsurların hâkim olduğu toplumu, modern topluma dönüştürmektir. Bunun için Osmanlı’dan tevarüs eden ve değişime direnen dini kurumları etkisiz hale getirme, hatta ortadan kaldırmaya, Osmanlı imparatorluğunun ürettiği evrenselci-ümmeççi zihniyeti bertaraf etmeye ve toplum hayatının içerisine yerleşmiş olan dini inanç, değer ve pratikleri asgariye indirmeye yönelik bir takım adımlar atılmıştır. Örneğin halifelik kurumunun kaldırılması, dini okulların kapatılması, medeni kanunun kabul edilmesi, ezanın Türkçe okunması bunlardan sadece bazılarıdır. Dolayısıyla Cumhuriyetin kurucu kadrosu uygulamaya koyduğu projelerle yeni bir sosyal yapı oluşturmak istemiştir. Bu proje çerçevesinde din, kurumsal olarak imparatorluktan cumhuriyete yeni bir toplum oluşturmanın, modern ve milli olanın emrine verilmiş, bireysel olarak da insanların vicdanlarına hapsedilmiştir.¹³ Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran kadronun toplumsal hayata getirmiş olduğu yenilikler ve modernleşme hedefiyle atmış olduğu adımlar, her alanı etkilediği gibi, kuşkusuz medya ve kültür alanına da yansımış,

¹² Hediyeullah Aydeniz, “Din ile Dini Mekân ve Aktörlerin Medyatikleşmesi”, *TDV. İstanbul Müftülüğü Din ve Hayat Dergisi*, 20 (Ekim 2013), 120.

¹³ Birsan Banu Okutan, “Türk Sinemasında Popüler Din ve Din Adamı İmajı”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 20 (2009), 225.

özellikle sinema faaliyetlerinde bu etki kendini somut olarak göstermiştir.¹⁴ Öyle ki, dinin ve din adamlarının sinema ve televizyonlardaki imajını, Cumhuriyet döneminin hâkim ideolojisinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Bu ideolojinin beyaz perdeye yansımaları, gerek sinema filmlerinde gerekse televizyon dizilerinde, din adına söylenen ve yapılan şeylerin/temsilin genellikle modern olanın karşısında kötü, çirkin, aşağılık ve hakir bir pozisyonda gösterilerek veya alay konusu edilerek ele alınması olarak gerçekleşmiştir. Filmlerde genel olarak din adamları gerici, yobaz, çıkarıcı, menfaat elde etmek için her şeyi yapabilen ve çirkin yüzlü insanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁵ Nitekim 1950 yılına kadar Türkiye’de tiyatro ve sinema faaliyetlerinin hemen hemen tek yürütücüsü konumunda olan Muhsin Ertuğrul, dini olan her şeye ve dindar olan herkese karşı bu hâkim ideolojiyi ortaya koyduğu eserlerle göstermiştir. 1927’de Musâhipzâde Celâl’in tiyatro eseri olarak yazdığı “Aynaroz Kadısı”nı 1938 yılında sinemaya uyarlayan Ertuğrul, “rüşvetçi, hilebaz, şehvet düşkünü ve haklının değil, kudretlinin yanında saf tutan din adamı”¹⁶ tiplemesini Türk sinemasındaki ilk örnek olarak topluma arz etmiş, bir sene sonra ise, öyküsünde rüşvete ve şehvetine düşkün sahtekâr bir din görevlisinin yer aldığı “Bir Kavuk Devrildi” adlı filmi sahnelemiştir.¹⁷ Bu dönemde ilerliciliğin, Cumhuriyet ideallerinin karşısında din adamlarının ya da dindarların gösterildiği en bilindik ürün ise, Halide Edip Adivar’ın, 1923 yılında yazdığı “Vurun Kahpeye” romanının, 1949’da Lütfi Akad tarafından beyazperdeye uyarlanmasıdır.¹⁸ Film, hedefleri olan bir bayan öğretmenin, görev yapmak için geldiği kasabada, Kuvâ-yı Milliye hareketine ve onun bayraktarlık yaptığı modern fikir ve düşüncelere büyük düşmanlık gösteren yobaz bir topluluk karşısında düştüğü hüznü durumu konu edinmektedir. Bu konu çerçevesinde “Millî Mücadele”ye düşman olarak takdim edilen dindar görünümü, çıkarıcı ve yobaz Hacı Fettah Efendi tipi öyle çizilmiştir ki, filmi seyreden kimse, ondan daha aşağılık daha çıkarıcı

¹⁴ Yalçın Lülecî, *Sinema ve Din: Türk Sineması Örneği* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Bilimleri Dalı, Yüksek Lisans Tezi 2007), 35.

¹⁵ Ömer Menekşe, “Türk Sinemasında Din ve Din Adamı İmajı”, *II. Uluslararası Dini Yayınlar Kongresi Tebliğ ve Müzakereleri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005), 50; Turan, “Medyadaki Din Adamı İmajı Üzerine Bazı Düşünceler”, 297.

¹⁶ Ali Murat Güven, “Türk Sinemasının Din ve Dindarlık 95 Yıllık İmtihanı”, *TDV. İstanbul Müftülüğü Din ve Hayat Dergisi*, 3 (Ekim 2009), 105.

¹⁷ Hamza Çakır-Metin Eken, “Kertenkele Dizisinde Din, Dindarlık ve Din Adamı Temsili”, *Medya ve Din Tartışmaları-Sempozyum Bildirileri-* (İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, 2016), 222.

¹⁸ Nigar Pösteki, “Sinema ve Din İlişkisi: Karakterler Ve Görsel Algı Aracılığı İle Din Olgusunun Türk Sinemasında Değişim Süreci”, *Medya ve Din Tartışmaları-Sempozyum Bildirileri-* (İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, 2016), 193; Okutan, “Türk Sinemasında Popüler Din ve Din Adamı İmajı”, 228.

ve daha din simsarı bir insan olamayacağı yargısına varır.”¹⁹ Aynı şekilde milli mücadeleyi konu edinen diğer yapımlarda da dini temsil eden kişiler, bağımsızlık mücadelesine karşı çıkan, düşmanla iş birliği yapan, itici ve ahlak yoksunu kişiler olarak yansıtılmıştır. Öyle ki bazı tarihi filmler, “Millî Mücadeleyi, Kuvâ-yi Milliyeci ve padişahçı-hilafetçi ikilemine oturtarak, millî mücadelenin aslında batıcı-aydın (Kuvâ-yi Milliyeci), gerici-doğucu (padişahçı-hilafetçi) çevreler arasında geçmiş bir mücadele, âdeta bir iç savaş olarak takdim ederek, bu ikilemde, din adamına, daha ziyade padişahçı-hilafetçi konumunda yer vermiştir. Bir tarafta vatani kurtarmak isteyen Kuvâ-yi Milliyeciler, öbür tarafta vatanın kurtarılmasını istemeyen vatan hainleri (padişahçılar-hilafetçiler) vardır.”²⁰

Demokrat Parti’nin 1950 yılında seçimleri kazanıp iktidara gelmesiyle birlikte, Türk sinemasında söz sahibi olan egemen zihniyetin, dine ve din adamlarına yönelik olumsuz tavır ve davranışlarında her ne kadar kısmî bir yumuşama görülse de, bu durum 27 Mayıs darbesiyle birlikte ortadan kalkmıştır. Bu dönemde Türk sinemacılar, beyaz perdeye yansıttıkları filmlerin öykülerinde hiçbir olumlu din adamı imajına yer vermeyerek sorunlu tavırlarını devam ettirmişlerdir.²¹ Nitekim ‘Vurun Kahpeye’ filmi, 1963 yılında sinemaya tekrar uyarlanmıştır.

Dine ve din adamı imajına karşı ortaya konan bu problemlerli durum varlığını 70’li yılların sonuna kadar sürdürmüş, ancak 1980 yılından itibaren olumsuz örneklerin yanında bazı iyi örneklerin de ortaya çıkmasıyla azalmaya başlamıştır. Bu bağlamda Tarık Buğra’nın aynı adlı romanından sinemaya aktarılan ‘Küçük Ağa’, milli mücadeleyi ve bu mücadelenin içinde din adamlarının fonksiyonunu daha gerçekçi bir biçimde anlatması bakımından bir ilk sayılır. Ayrıca Türk sinemasındaki dini karakterli Minyeli Abdullah, ve Reis Bey gibi filmler toplumdaki din ve dindar imajına olumlu katkıda bulunmuştur. Özellikle 1980’li yıllarda sinemalarda dini içerikli filmler arka arkaya gösterime girmiştir. Ancak bunların çoğu dindar insanları sinemaya çekmek ve daha fazla kazanmak için bir araç olarak düşünüldüğünden, toplumdaki din adamı imajını düzeltmede pek etkili olamamıştır.²² 2000’lere gelindiğinde, ulusal sinemadaki din algısı, siyasal ortama uygun olarak değişmeye başlamış ve “topyekün küçümseme/yok sayma” anlayışı, yavaş yavaş “merak etme” ve “anlamaya çalışma” şeklinde bir düşünceye yerini

¹⁹ Menekşe, “Türk Sinemasında Din ve Din Adamı İmajı”, 51.

²⁰ Menekşe, “Türk Sinemasında Din ve Din Adamı İmajı”, 50; Lüleci, “Sinema ve Din: Türk Sineması Örneği”, 26-27.

²¹ Güven, “Türk Sinemasının Din ve Dindarlıkla 95 Yıllık İmtihanı”, 107.

²² Turan, “Medyadaki Din Adamı İmajı Üzerine Bazı Düşünceler”, 299.

bırakmıştır. İmam-Hatip Lisesi'nde edindiği değerlerden utanan ve dini, kültürel geçmişini bilinçaltında reddederek modern bir toplum içinde hakir görülmeden, aşağılanmadan, yepyeni bir statü sahibi olmak için çalışan genç bir mühendisin, kendi öz benliğine ve değerlerine dönme sürecinin anlatıldığı “The İmam” ve kötü yola düşmüş (sevdiği kişi tarafından işgal edilen) bir kadınla evlilik yaparak, ona tekrar onurlu bir hayat yaşatmayı hedefleyen din adamının hikâyesinin anlatıldığı “Âdem’in Trenleri” bu anlamaya çalışma yönelimlerine bir kaç örnek olarak gösterilebilir.²³

2000’li yıllarda ele alınan imam tiplerinde içerisinde olumlu ve olumsuz örneklerle karşılaşmaktadır. Kurtlar Vadisi Irak’ta yer verilen Şeyh Abdullah tiplerinin, kin tutmaması, insanlara sulhu telkin etmesi, The İmam filmindeki imamın alışılmışın dışındaki tavırları ile köylüleri etkilemesi ve çocuklara dini sevdirmesi, geçmişin aksine olumlu imam tiplerini örnek almaktadır. Bu filmlerde daha önceki yıllarda gösterilen düzeysiz, çıkarıcı, sahtekâr, kehanet sahibi, büyü yapan din adamı imajının aksine olumlu din adamı imajı çizilmektedir.²⁴

2000’li yıllarda olumsuz din adamı imajı sunan film ve dizilere örnek olarak da ‘Vizontele’ filmi ve ‘Hayat Bilgisi’ dizisi verilebilir. Vizontele filminde din adamı, tutucu, yeni fikirleri kabul etmeyen, geri kafalı, kekeme ve bu kekemeliğinden dolayı dalga geçilen bir kişi olarak sahnelenmektedir. Aynı şekilde Hayat Bilgisi adlı dizide bir öğretmenin öğrencileri tarafından kendisine ‘hocam’ diye hitap edilmesinden rahatsızlık duyarak sürekli olarak ‘Hoca Camide’ demesi ve bu ifadesiyle ‘Hoca’ kavramını camiye indirgemesi, bu yıllarda sergilenen olumsuz din adamı imajına örnek olarak verilebilir.²⁵ Yine ‘Oflu Hoca’ karakteriyle sinemaya aktarılan din adamı imajı son dönemde en olumsuz örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Filmde cami hocası olarak sunulan karakterin küfürlü ifadeleri küfürbaz hoca tiplerine örneklik teşkil etmektedir.

Her ne kadar 2000’li yıllarda Türkiye’de siyasi alanda yaşanan değişime bağlı olarak, sosyal ve kültürel yaşamda dine, dindarlığa ve din adamına yönelik bir takım olumlu gelişmeler kendini göstermiş olsa da, bu olumlu durum kanaatimize göre televizyon dizilerine pek yansımamıştır. Bize göre son dönemde yayınlanan Türk dizilerinde din adamı karakteri dizilerde kabullenilmek ve gösterilmekten ziyade çoğu zaman yok sayma-görmeme

²³ Güven, “Türk Sinemasının Din ve Dindarlıkla 95 Yıllık İmtihanı”, 109, Okutan, “Türk Sinemasında Popüler Din ve Din Adamı İmajı”, 233.

²⁴ Okutan, “Türk Sinemasında Popüler Din ve Din Adamı İmajı”, 232-233.

²⁵ Menekşe, “Türk Sinemasında Din ve Din Adamı İmajı”, 56; Turan, “Medyadaki Din Adamı İmajı Üzerine Bazı Düşünceler”, 297-98.

şeklinde tezahür etmiştir. TRT’de uzun yıllar yayınlanan ve bir mahalle dizisi olarak sunulan “Seksenler” de din adamına yer verilmeyişi bu durumun en somut örneğidir. Dizide mahalleliye önderlik eden ve herkes tarafından sevilen, sözü dinlenen Fehmi karakteri bir nevi mahallenin manevi önderi olarak sunulmaktadır. Aynı şekilde “Kalk Gidelim” adlı dizi bir köyde geçmesine rağmen içeriğinde din adamı karakterine yer verilmemesi ve köy camiiinin sadece bir görsel olarak kullanılması dizilerde din adamını yok sayma anlayışıyla yakından ilgili olsa gerektir. Son yıllarda Türk televizyonlarında “Ertuğrul”, “Payidaht Abdulhamid”, “Kuruluş Osman” ve “Yükseliş Selçuklu” gibi tarihi dizilerin yer alması, televizyonlarda dinin, dindarlığın ve din adamının daha fazla görünür olduğu anlayışına sebebiyet vermektedir. Ancak bu dizilerde sahnelenen din, dindarlık ve din adamı imajı dönemin şartlarına bağlı olarak daha çok manevi şahıslar üzerinden sergilenmekte ve cihat eksensli bir manevi duyguya vurgu yapılmaktadır.

Sonuç olarak ifade etmek gerekirse Türk filmlerinde az sayıda olumlu örnekler bulunmuş olsa da din adamı genellikle ya nikâh kıyarken, yağmur duası yaparken akla gelen ya da muska işleriyle uğraşan, okuyan-üfleyen veya cenazede cemaatin önünde yürüyen sarıklı cübbeli bir kişi olarak tiplendirilmiştir. Aynı zamanda din adamı camide söyledikleri ilgi çekmeyen, şahsi menfaatleri ve çıkarları için hiçbir şeyden kaçınmayan yobaz, makam ve mevki peşinde koşturan bir kişi olarak sahnelenmiştir.²⁶ Bu çerçevede, geçmişten bugüne Türk sinemasının ve televizyonunun din adamlarıyla ilgili ortaya koymuş olduğu bu tiplendirmeleri ve din adamlarının temsilini verilen bilgiler ışığında özetle dört kategoride değerlendirmek mümkündür. Bunlar, yok sayma-görmeme, kişilik katli, magazinleştirme ve normalleşmedir.²⁷

Şimdi Kertenkele dizisini bu kategoriler çerçevesinde değerlendirmek yerinde olacaktır. Ancak dizide ana karakterin din adamı olması ve senaryonun bu karakter etrafında şekillenmesi dolayısıyla yok sayma-görmeme kategorisi doğal olarak değerlendirme dışı bırakılacaktır.

3. KERTENKELE DİZİSİ ÖRNEĞİ

Oyuncu kadrosunda Timur Acar, Sera Tokdemir, Eda Özerkan gibi isimlerin yer aldığı Kertenkele dizisinin ilk bölümü 25 Ekim 2014’de ATV’de yayınlanmaya başladı. Dizi, ekrana gelirken alt yazısında da ifade edildiği gibi İran’da yayınlanan bir filmde esinlenerek hazırlanmıştır. Bu film Kemal Tebrizi’nin 2004 yılında gösterime giren Marmoulak-Kertenkele adlı yapıtıdır. Film, hırsızlığı ile ün salmış Kertenkele lakaplı şahsın hapisshaneden

²⁶ Menekşe, “Türk Sinemasında Din ve Din Adamı İmajı”, 55.

²⁷ Aydeniz, “Din ile Dini Mekân ve Aktörlerin Medyatikleşmesi”, 123.

kaçmak için bir ‘Molla’ kıyafetiyle halkın arasına karışmasını, giymiş olduğu kıyafetin sunmuş olduğu saklanma fırsatıyla Kertenkele’nin bir anda kendini sınıra yakın bir kasabada molla olarak bulmasını ve burada vermiş olduğu vaazlarla şöhrete kavuşmasını konu edinmektedir.²⁸

Filmin Türkiye uyarlaması ise, Kertenkele adında bir hırsızın, hapisneden kaçmak için imam rolüne girmesi çerçevesinde ele alınmış, İran’da molla olan hırsız bizde imam olmuştur. Dizi, ‘Kertenkele’ lakaplı bir hırsızın maceralarını anlatmaktadır. İstanbul polisinin uzun uğraşlara rağmen yakalayamadığı hırsız, belli bir süre sonra ele geçirilip hapse atılmaktadır. Hapisten kurtulamayacağını düşünen hırsız, intihar etmeye kalkışmakta ve bundan dolayı hastaneye kaldırılmaktadır. Kertenkele lakaplı hırsız, hastaneye tedavi için gelen imamın sarık ve cübbesini giyerek oradan kaçmaktadır. Daha sonra kader, Kertenkele’yi camisine imam bekleyen bir cemaatle karşılaştırmakta ve Kertenkele, hiçbir dini eğitim ve bilgiye sahip olmamasına rağmen kendini bir anda o caminin imamı olarak bulmaktadır. Vaazları ile ünlünen Kertenkele, bu sırada görev yaptığı mahallede yaşayan zengin ve güzel bir kıza da âşık olmaktadır. Dizide ele alınan konuyu, Allah’a inanmayan, dinin emir ve yasaklarına karşı aykırı hareket eden bir karakterin yaşadığı dönüşümün hikâye edilmesi olarak özetleyen dizi yapımcısı, bu dönüşümde Kertenkele’nin hapisten kaçmak için giymiş olduğu imam kıyafetinin ve oynamak zorunda kaldığı imam rolünün etkili olduğunu ifade etmektedir. Kertenkele zamanla üstlenmiş olduğu role bağlı olarak dinini öğrenmeye ve yaşamaya başlayan ve sahip olduğu kötü alışkanlıklarını yavaş yavaş terk eden bir karaktere bürünmektedir.²⁹

Dizi hakkında verilen kısa bilgiden sonra, bu bölümde ‘Ziya Hoca’ karakteriyle diziyeye taşınan din adamı imajını literatür çalışmada yer verilen bilgilerle karşılaştırarak bugün herhangi bir değişimin olup olmadığını tespit etmeye çalışılacaktır. Bu tespit dizide sergilenen bize göre olumlu ve olumsuz din adamı imajına örnek oluşturacak verilerden yararlanarak yapılacaktır. Ayrıca dizide magazinleştirilen din adamı imajına ve dini konulara da temas edilecektir.

3.1. Normalleşme (Olumlu Din Adamı İmajı)

Dizinin ilk bölümünde yer verilen ve Kertenkele’nin hastaneye tedavi için gittiğinde muayene odasında karşılaştığı din adamı, dizide sunulan olumlu din adamı imajına örnek olarak verilebilir. Hasta olan din adamı suçlu olan

²⁸ Bilal Toprak, “Kertenkele’nin Serencamı: Bir Film Üç Algı”, *Sinema ve Din* (İstanbul: Dem Yayınları, 2015), 542.

²⁹ Yapımcı Eleştirilere Cevap verdi, www.sabah.com.tr. (Erişim 29 Ekim 2014).

ve Allah'a, cennet ve cehenneme inanmayan 'Kertenkele'ye (sahte imam) olumlu telkinlerde bulunmaktadır.

Kertenkele:

-Allah bütün kapıları yüzüme kapatıyor.

İmam:

- Hayır kardeşim, Allah hiçbir kulunun yüzüne kapı kapatmaz. Bütün kapıları ardına kadar açıktır O'nun. Sonsuz rahmet sahibidir...

Kertenkele:

- Bana değil ama! Unuttu beni

İmam:

- Allah yarattığı hiçbir kulunu unutmaz. İnsanlar kendini unuttur sadece, yani nefisini, öz benliğini.

Bu ve buna benzer birçok olumlu telkinlerde bulunan din adamı, dizide âlim, bilgili ve halden anlayan bir kişi olarak izleyiciye sunulmaktadır. Ayrıca bu bölümde doktorun gerçek imama göstermiş olduğu saygı ve dizinin diğer bölümlerinde yer verilen mafya babasının (dizide mafya babası hocanın elini öpüyor), mahalle halkının din adamına hürmet göstermesi, olumlu din adamı imajına örnek verilebilir.

Dizide çocuklarla mahallede top oynayan, uçurtması elektrik direğine dolaşan çocuğa yardım eden ve camide cemaat namaz kılarken yaramazlık yapan çocuğu koruyup kollayan din adamı imajı, 2000'li yıllarda sinemalarda yer verilen olumlu din adamı imajı ile uyumlu gözükmektedir. Bilindiği gibi 2000'li yıllarda sunulan din adamı imajı, çocukları seven, onlarla ilgilenen, dini ve din adamını sevdiiren bir imaj idi (Dondurmam Kaymak, The İmam).

Yine dizide aslında bir yanlış anlamamanın sonucu, imamın geceleri fakir fukaraya yardım ettiğini düşünen cami cemaati, bir yardım kampanyası başlatmakta ve imamın ne kadar düşünceli, fakir fukarayı gözetten bir kişi olduğunu söylemektedir. Ayrıca imamın güvenilirliğine vurgu yapmak adına mafya lideri, fakir fukaraya dağıtılması için imama 500 bin TL vermektedir. Diğer taraftan imam, evine eklemek götüremeyen ve kendisinden ihtiyaçlarını gidermesi için talepte bulunan bir bayana, cami cemaatinden para toplayarak yardım etmektedir. Bu bölümler, fakir fukarayı gözetten, topluma örnek ve önder olan, güvenilir ve yardım sever bir din adamı imajı sunduğu için olumlu

olarak değerlendirilmektedir.

Olumlu din adamı imajına örnek olarak yine Ziya Hoca'nın camide cemaate verdiği vaazlar gösterilebilir. Ziya Hoca, cemaatin kendisinden ısrarla vaaz istemesi üzerine, ısrara dayanamayıp vaaz vermeye başlamaktadır. İlk vaaz konusu olarak da 'Medine'de Bayram Sabahı' başlığıyla sunulan ve Peygamberimizin öksüz ve yetim bir çocuğa gösterdiği ilgiyi ele alan Ziya Hoca, yaptığı vaazla cemaati etkilemekte ve kendisi de yaşadıklarını hatırlayarak etkilenmektedir. Ziya Hoca camide yapmış olduğu diğer vaazlarda ise hayvan sevgisi, yardımlaşma, İslam ve şiddet, kadın hakları, iftira gibi sosyal içerikli konuları işlemektedir. Böylece Ziya Hoca cemaatinde toplumsal bir duyarlılık oluşturmayı arzulamaktadır. Bu vaazlar çerçevesinde sunulan din adamı imajı ise dini doğru kaynaklara dayandırarak anlatan, toplumsal sorunlara duyarlı, istediğinde cemaati manevi anlamda yetiştirebilecek ve yönlendirebilecek potansiyele sahip bir kişi olarak yansıtılmaktadır. Nitekim bu imajı destekler mahiyette zorla evlendirilmek istenen kıza yardım eden, onu intihar etmekten kurtaran, başlık parasına ve kadına şiddete karşı çıkan imam rolüne dizinin farklı bölümlerinde yer verilmiştir.

Olumlu din adamı imajına bir başka örnek ise, kendisinden muska yazmasını isteyen kişilere olumsuz cevap veren bir din adamının sahnelenmesidir. Mahalleden ve sosyeteden bazı kadınlar, Ziya Hoca'dan sorunlarının çözülmesi için muska yazmasını istemektedirler. Ancak hoca muska yazmayacağını kesin bir dille ifade ederek kadınların taleplerini geri çevirmiştir. Ayrıca dizide hurafelere karşı olan bir din adamı imajına da yer verilmektedir. Daha önce doğum yaparken iki çocuğu ölen bir kadına söylenen "doğumda bir hoca yanında olursa çocuğun ölmez" sözüne Ziya hoca bunlar hurafe diye karşı çıkmaktadır. Bu sahneler eskinin üfürükçü din adamı imajının aksine olumlu din adamı imajının ekrana taşınmasıdır.

Son olarak Kertenkele dizisinde daha önceki yıllarda gösterilen tutucu, muhafazakâr, yeniliğe kapalı ve gericici din adamı imajının aksine; modern, çağdaş dünyanın diline hâkim, sanatı seven ve icra eden bir din adamı imajı sunulmaktadır. Bu imaj piyano çalan, modadan anlayan hatta stil rehberi olacak kadar moda bilgisine sahip bir imam sahneleriyle verilmektedir. Ziya Hoca kendisini yemeğe davet eden Ekrem Bey'in evinde gördüğü piyanoyu çalmak istemektedir. Bunu duyan evdeki herkes şaşırmakta, bu şaşkınlık hocanın piyanoyu çalmaya başlamasıyla daha da artmaktadır. Piyano çalan din adamı figürü, modern dünyada modern insanlar tarafından görünmek istenen din adamı algısının bir göstergesi olarak burada karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan gösterilen bu sahnelerin, Türkiye'de son yıllarda yaşanan sosyal ve kültürel gelişmelere bağlı olarak edebiyattan, sanattan anlayan ve bu alanlara

uzak olmayan yetkin din adamının varlığına işaret ettiği de söylenebilir.

3.2. Kişilik Katli (Olumsuz Din Adamı İmajı)

Dizide dikkat çeken en önemli olumsuz din adamı imajı, cahil, hiçbir şey bilmeyen bir din adamı imajıdır. Her ne kadar imam rolüne bürünen Kertenkele'nin geçmişi kötü, dinden bihaber olsa da, mahallede, camide sarık cübbe ile dolaşması izleyici nezdinde anlık dilimlerde imam olarak algılanmakta, arka plan unutulmuş bu geçmiş dikkate alınmamaktadır. Dolayısıyla namaz kıldırmasını dahi bilmeyen, cenaze namazını, teyemmümü, imam nikâhını internetten öğrenen ve kendisine sorulan cevapları geçiştiren bir imam figürü, cahil bir din adamı imajı uyandırmaktadır. Bunu teyit etmesi açısından cami müezzininin hiçbir şey bilmeyenmiş gibi devamlı hocaya soru sorması da buna örnek olarak verilebilir.

Diğer taraftan sosyal gerçekliği olmayan ve dizide günün her anında ve her yerde sarık ve cübbe ile dolaşan bir din adamının yaptığı ya da yapacağı olumlu veya olumsuz her türlü davranış belli bir anlayışa indirgenmektedir. Sarık ve cübbe ile metroya binen Ziya Hoca kısa etekli bir bayana bakmaktadır. Bunun üzerine kadının ablası üzerindeki mantoyu çıkartarak kardeşinin dizlerini kapatmak istemekte ve şöyle demektedir: “Kapat kızım hocayı günaha sokmayalım”. Burada hocanın kısa etekli bir bayana bakması cinsellik üzerinden verilen olumsuz din adamı imajına örneklik teşkil etmektedir. Yine cinsellik üzerinden verilen diğer olumsuz din adamı imajı ise; mahalle halkının hocaya villa bahçesinde ayarladıkları müstemilatta yer alan odasındaki çıplak kadın resimleri gösterilebilir. Caminin müezzini o resimleri sökmek istemekte ancak ‘ben sökerim’ diyerek hoca müezzini engellemektedir. Bu arada hoca duvardaki çıplak kadınlara bakarak ‘güzelmış’ demektedir. Aynı şekilde diziyeye sonradan dâhil edilen ve gerçek imam olarak tanıtılan Azmi Bulut karakterinin yanlışlıkla da olsa fuhuş yapılan ortama düşmesi cinsellikle ilişkilendirilebilecek bir başka olumsuz imaja işaret etmektedir. Bir imamın fuhuştan nezarete düşmesi ve ‘kart zampara’ olarak kendisine hitap edilmesi geçmişte sahnelenen olumsuz din adamı imajının günümüze yansımaları olarak değerlendirmek mümkündür.

Dizide din tarafından yasaklanan ve haram olan kumarın hoca tarafından oynanması, olumsuz din adamı imajının bu dizide en göze çarpan örneklerden biridir. Fakir fukaraya dağıtılmak için hocaya verilen yardım parasının, hocanın arkadaşı tarafından kumarda ve gece âleminde kaybedilmesi, hocayı zor durumda bırakmaktadır. Arkadaşını bulmak için kumarhaneye giden Ziya Hoca, paraların kumarda kaybedildiğini görünce sarık ve cübbesini çıkararak kumar oynamakta ve paraları geri kazanmaktadır. Bu sahne kumar oynayan din adamı imajının izleyici nezdinde normalmiş gibi göstermekte,

zor durumlardan kurtulmak için dinin yasakladığı şeylerin yapılabileceğini izleyiciye aktarmaktadır.

Yine dizide hocanın, küfürlü ifadeler kullanması, küfürbaz din adamı imajı vermektedir. Ayrıca dizide eskiden din görevlileri tarafından camide giyilen siyah cübbenin kullanılması ve imamın kirli sakallı olması televizyonda geleneksel olumsuz din adamı imajını yansıtmaktadır. Özellikle diziyen sonraki bölümlerde dâhil olan ve caminin gerçek imamı olduğunu söyleyen karakterin sahte imama göre kısa boylu, kirli sakallı, hep aynı elbiseyi giyen, sakar, beceriksiz, bir türlü görev yaptığı camiye varamayan imam tiplmesiyle sunulması bize göre geçmişte sahnelenen olumsuz din adamı imajına işaret etmektedir. Diğer taraftan hem sahte imamın hem de gerçek imamın dizide birbirlerini meczup diye nitelendirmesi, gerçek imamın hasta olmamasına rağmen cemaate ve diğer insanlara deli olduğu imasıyla yansıtılması din adamının toplumsal saygınlığını zedelemektedir.

Son olarak olumsuz din adamı imajına yönelik dizide en dikkat çeken hususlardan biri ‘bu nasıl hoca ya’ ve ‘bir de hoca olacaksın’ ifadelerinin sıklıkla kullanılmasıdır. ‘Hocaya bak avcı çıktı bildiğin, zengin kadın avcısı’, ‘birde hoca olacaksın on beş yıllık eşini bırakıp saraylarda gönül eğlendiriyorsun’, ‘birde hoca olacaksın Zehra’yı bebeği ile ortada bırakıp gidiyorsun’, ‘bu adam nasıl hoca ya adam döğmeler’, ‘koskoca hoca yalan söyler mi’ gibi ifadelerle dizide indirgemeci ve değersizleştirici bir yaklaşım sergilenmektedir. Yukarıda ifade edilen olumsuzluklar herkes için geçerli olmasına rağmen sadece hocadan beklenmeyen davranış olarak gösterilmesi bize göre din adamının itibarına yapılan bir olumsuzlamadır.

3.3. Magazinleştirme

Gündelik hayatın kolay, sade ve eğlenceli bir şekilde geçirilmesini sağlayan popüler kültür, bugün din ve dinsel olguları bir kültür aracı ve ürünü haline getirmiştir. Popüler kültür bir araç ve ürün haline getirdiği din ve dinsel olguları ise kitle iletişim araçlarıyla medyatik zeminde sergilemeye çalışmaktadır.³⁰ Böylece dinin asıl hedefini örselemekte, eğlenceye ve magazinleştirmeye dönüştürmektedir. Özellikle izleyiciye sunmuş olduğu dini program ve yayınlar içerisinde belli dini konuları belli zamanlarda tekrar tekrar ekrana yansıtması medyanın dini, bir magazin ve eğlence malzemesi haline getirdiğinin en açık göstergesidir. Her yıl Ramazan ayında sakız çiğnemenin ve yüzmenin orucu bozup bozmayacağı sorulması, Kurban bayramında horozdan kurban olup olmayacağı tartışılması, toplumdaki mevcut din

³⁰ Vejdi Bilgin, “Popüler Kültür ve Din: Dindarlığın Değişen Yüzü”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12/1 (2003), 207.

anlayışını basite indirgemekte ve düzeysizleştirmektedir. Medyanın bu tavrı nihayetinde indirgeyici ve değersizleştirici bir din anlayışının ortaya çıkmasına yol açmaktadır.³¹

Araştırma konusu yaptığımız Kertenkele dizisinde de medyanın dini magazinleştirmeye yönelik uygulamalarını görmek mümkündür. Dizide caminin müezzin rolünü oynayan Hicabi karakterinin zaman ve mekân gözetmeksizin aklına gelen her soruyu cami imamına (sahte imama) sorması bu duruma en iyi örnek olsa gerektir. Her ne kadar bu karakter öğrenme arzusunu ortaya koymuş olsa da sormuş olduğu sorularla dinin asıl amacını dikkate almamakta hatta magazinleştirmekte ve eğlenceye dönüştürmektedir. ‘Hocam cennette para olacak mı?’, ‘Yoga caiz mi?’, ‘Sevap nakli mümkün mü?’, ‘Dünya yuvarlaksa uzaylılar nasıl kibleye dönecek?’, ‘Sırat köprüsü kıldan ince ya kopmuyor mu?’, ‘Oje ile kıldığımız namaz olur mu?’, ‘Köprüyü geçene kadar ayıya dayı demek caiz mi?’, ‘Evide beslenen kedinin kısırlaştırılması caiz mi?’ ‘Hocam dövme yapmak caiz mi?’ ‘Hocam yanmayan kefen olur mu?’ vb. birçok soru bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

Diğer taraftan dizide sergilenen imam karakterinin popüler kültürde kullanılan kavramlarla nitelendirilmesi aynı şekilde dinin ve din adamının medya aracılığıyla magazinleştirilmesine işaret etmektedir. Eşleriyle sorunlar yaşayanların arasını düzeltmeye çalışan din adamının ‘aşk doktoru’ olarak nitelendirilmesi, hocanın burcunun araştırılması, din adamlarının ve felsefecilerin balık burcundan olduğunun ifade edilmesi bunlardan bazılarıdır. Ayrıca popüler kültürün üretildiği gündelik hayatta dinle ilgili konuşulan konuların dizide izleyiciye sunulmasını, dinin ve din adamının magazinleştirildiğine işaret etmektedir. Bir spor kulübünde futbol oynayan yabancı futbolcunun gol sevincini ellerini açıp dua ederek yapmasının diziye taşınması ve ‘çok mübarek bir oyuncu olarak’ nitelendirilmesi, domuz gribi aşısı yaptıranın caiz ve yanmayan kefenin olup olmadığının sorulması, vaazlarda Mevlana ve Mesnevi’den bazı pasajların işlenmesi bu duruma örnek olarak verilebilir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Din adamlarının medyada temsili, geçmişten günümüze genellikle olumsuzdur. Belli dönemlerde din adamı imajı televizyonlarda olumlu olarak gösterilse de, ağırlıklı olarak kötüdür. Kertenkele dizisinde de din adamı imajı hem olumlu hem de olumsuz olarak yansıtılmaktadır. Ancak dizide sergilenen din adamı imajı, imam rolündeki şahsın geçmişte yapmış olduğu olumsuzluklar

³¹ Mete Çamdereli, “Medya ve Dinin Panoraması”, *Medya ve Din Tartışmaları- Sempozyum Bildirileri-* (İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, 2016), 3.

üzerinden hem medyada hem de din adamları tarafından eleştirilmiştir.³² Çünkü Türkiye’de din adamı olabilmek için bir takım ön şartlar mevcuttur. Bir kimsenin din adamı olabilmesi için en az İmam Hatip Lisesi mezunu olması ve dini yeterliliğe sahip olması beklenmektedir. Özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde din görevlisi, Kur’an kursu hocası, müftü, vaiz gibi görevlere atanmak isteyen kişilerde mevzuatta yer alan ortak niteliğe sahip olması istenmektedir. Bu ortak nitelik içerisinde, dinin emrettiği, itikâdi, ahlaki özelliklere sahip olma şartı yer almaktadır. Hırsızlık yapan, içki içen, kumar oynayan bir şahsın imam olması mümkün değildir. Dolayısıyla geçmişi temiz olmayan bir şahsın imam olması, sarık ve cübbe ile sokaklarda dolaşması ve geçmişine dair olumsuzlukları hayatında terk edememesi ve onları yapmaya devam etmesi gerçekte bağdaşmamakta ve gerçek olan televizyon aracılığıyla çarpıtılmaktadır. Bu çarpıtma da din adamı imajını olumsuzlamak da ve izleyicide yanlış algıya sebep olmaktadır.

Burada dikkat çekilmesi gereken bir başka konu da dizilerin belli ideolojileri içerisinde barındırması ve gündelik siyasi tartışmalarda kendine yer bulmasıdır. Bu durum geçmişten günümüze kadar devam eden bir durumdur. Kertenkele dizisi üzerinden de siyasi ve ideolojik tartışmalar medyada kendine çokça yer bulmuş ve siyasetten çok etkilenmiştir. Sivil toplum örgütlerinin ve Diyanet İşleri Başkanlığı’nın açıklamalarını da bu bağlamda değerlendirmek mümkündür. Diyanet İşleri Başkanlığı dizide sergilenen sahte din adamı imajının geçmişte kaldığını dile getirerek diziyi ciddi şekilde eleştirmiştir. Dizide sahnelenen bu tarz senaryoların geçmişte kaldığını, sarık, cübbe gibi kıyafetlerin taşıdığı değeri küçük gösteren tiplerin karakterize edilmesinin asla kabul edilemeyeceğini ifade eden Başkanlık, dini değerlerin hafife alınmasını dikkatsizlik ve özensizlik olarak niteleyerek³³ bu olumsuz durumun ortadan kaldırılmasını istemektedir. Diğer taraftan Kertenkele dizisinin RTÜK’e en çok şikâyet edilen dizi olması, toplumda din adamı imajına yönelik var olan algıyı yansıtmaya açısından dikkat çekicidir.³⁴

Kamuoyunun diziyi göstermiş olduğu ilgi aynı zamanda akademik çevrelerde de kendine yer bulmuş ve kısa süre içerisinde makale konusu olarak ele alınmıştır. Bu makaleler içerisinde yer alan ve Bilal Toprak tarafından kaleme alınan “Kertenkele’nin serancamı: Bir Film Üç algı” adlı makale üç farklı coğrafyada gösterime giren ve benzer içeriğe sahip filmleri karşılaştırmalı olarak ele almıştır. Hollywood yapımı “We ‘re No Angels (Biz Melek

³² Bayram Çağlar, “Kertenkele Dizisi ve Din Adamı Stereotipleştirilmesi: İzleyici Yorumları Üzerine Hermenötik Bir Analiz,” *1.Uluslararası Sosyal ve İslami Bilimler Konferansı* (Aralık 2017).

³³ Dizi Film Basın Açıklaması, www.diyaret.gov.tr (Erişim 01 Kasım 2014).

³⁴ Kertenkele ’deki ‘Hırsız İmam’ Şikâyet Rekoru Kırdı, www.radikal.com.tr (Erişim 30 Ekim 2014).

Değiliz), İran yapımı “Marmoulak (Kertenkele) filmleri ve Yeşilçam yapımı “Kertenkele” televizyon dizisi hakkında genel bilgi verdikten sonra yazar, film afişlerini, mekânları, karakterleri, kurumsal dine tepkileri filmde geçen diyaloglar çerçevesinde analiz etmektedir. Ancak bu makalede filmlerde gösterilen din adamının temsiline yönelik belirgin bir analiz söz konusu değildir. Hamza Çakır ve Metin Eken tarafından sempozyum bildirisini olarak sunulan “Kertenkele Dizisinde Din, Dindarlık ve Din Adamı Temsili” adlı çalışma ise geçmişten günümüze Türk sinemasında din adamının temsilini ele aldıktan sonra konuyu Kertenkele dizisi bağlamında değerlendirmeye çalışmıştır. Yapılan değerlendirmede dizide sunulan din adamına yönelik bir kaç olumsuz örneğe işaret edilmiştir. Bu durum makalede hem konunun sınırlı olarak ele alınmasına yol açmış hem de makalede dile getirilen son yıllarda sinemada dine ve din adamına yönelik olumlu yaklaşımların olduğu kanaatiyle tezatlık oluşturmuştur. Türkiye’de son yıllarda özellikle siyasal alanda yaşanan gelişmelere bağlı olarak din, dindarlık ve din adamının görünürlüğü sosyal ve kültürel alanda artmıştır. Ancak bu artış bize göre televizyon dizilerine ve sinemaya din adamının temsili noktasında bir kaç örnek dışında çok da olumlu yansımamıştır. “Of”lu Hoca” filmi ve “Kertenkele” dizisi bu duruma en iyi örnek olsa gerektir.

Sonuç olarak Kertenkele dizisinde yer alan din adamı imajını, daha önce ifade edilen kategorilerden kişilik katli, magazinleştirme ve normalleşme çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. Dizide cahil, bilgisiz, hırsız, kumarbaz ve kanun dışı işlerle uğraşan din adamı imajına yer verilerek kişilik katli yapılmış, sık sık, anlamsız ve yersiz sorularla, mesneviden anlatılarla din ve din adamı magazinleştirilmiş, piyano çalan, çocuklarla top oynayan, güvenilir, muska yazmayan din adamı imajıyla da bu imaj olumlu gösterilmeye çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

Aslan, Ali. “Bir Sosyolojik Olgu Olarak Televizyon”. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1/1 (Aralık 2004), 1-17.

Aydeniz, Hediyeullah. “Din ile Dini Mekân ve Aktörlerin Medyatikleşmesi”, *TDV. İstanbul Müftülüğü Din ve Hayat Dergisi*, 20 (Ekim 2013), 120-123.

Bilgin, Vejdî. “Popüler Kültür ve Din: Dindarlığın Değişen Yüzü”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12/1 (2003), 193-214.

Bourdieu, Pierre. *Televizyon Üzerine*, çev. Turhan Ilgaz, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997.

Çamdereli, Mete. “Medya ve Dinin Panoraması”, *Medya ve Din Tartışmaları-Sempozyum Bildirileri-*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, 2016.

Çağlar, Bayram. “Kertenkele Dizisi ve Din Adamı Stereotipleştirilmesi: İzleyici Yorumları Üzerine Hermenötik Bir Analiz,” *1.Uluslararası Sosyal ve İslami Bilimler Konferansı* (Aralık 2017).

Çakır, Hamza, Eken, Metin, “Kertenkele Dizisinde Din, Dindarlık ve Din Adamı Temsili”, *Medya ve Din Tartışmaları-Sempozyum Bildirileri-* İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, 2016.

Dönmezer, Sulhi. *Sosyoloji*, Ankara: Savaş Yayınları, 1982.

Giddens, Anthony. *Sosyoloji*, Yayına Hazırlayanlar: Hüseyin Özel, Cemal Güzel, Ankara: Ayraç Yayınevi, 2000.

Gültekin, Zeynep. “İraktan Önce: Kurtlar Vadisi Dizisi”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 22 (Kış-Bahar 2006), 9-36.

Güneş, Abdurrahman. “Medyanın Olumsuz Din Algısına Etkisi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28/1 (Ocak 2018), 203-216.

Güven, Ali Murat. “Türk Sinemasının Din ve Dindarlıkla 95 Yıllık İmtihanı”, *TDV. İstanbul Müftülüğü Din ve Hayat Dergisi*, 3 (Ekim 2009), 104-109.

Karaerkek, Ayşe. *Televizyon Karşısında Dindarlık Tutumları- Amasya Örneği*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Lüleci, Yalçın. Yalçın Lüleci, *Sinema ve Din: Türk Sineması Örneği*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Bilimleri Dalı, Yüksek Lisans Tezi 2007.

Mcluhan, Marschall-Powers, Bruce R., *Global Köy*, çev. Bahar Öcal Düzgören, İstanbul: Scala Yayıncılık, 2020.

Menekşe, Ömer. “Türk Sinemasında Din ve Din Adamı İmajı”, *II. Uluslararası Dini Yayınlar Kongresi Tebliğ ve Müzakereleri*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005.

Okutan, Birsan Banu. “Türk Sinemasında Popüler Din ve Din Adamı İmajı”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 20 (2009), 225-242.

Özkan, Recep. “Televizyon Dizilerinin Üniversite Öğrencileri Üzerindeki Etkilerinin Belirlenmesi”, *Turkisch Studies*, 8/12 (2013), 1017-1029.

Özkır, Yusuf. “Medyanın Din Bilgisi”, *Medya ve Din*, ed. Mete Çamdereli, İstanbul: Köprü Kitapları, 2014.

Pösteği, Nigar. “Sinema ve Din İlişkisi: Karakterler Ve Görsel Algı Aracılığı İle Din Olgusunun Türk Sinemasında Değişim Süreci”, *Medya ve Din Tartışmaları-Sempozyum Bildirileri-*, İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, 2016.

Şahbaz, Pars-Kılıçlar, Arzu, “Filmlerin ve Televizyon Dizilerinin Destinasyon İmajına Etkileri”, *İşletme Araştırma Dergisi*, , 1/1 (Mart 2009), 31-52.

Toprak, Bilal. “Kertenkele’nin Serencamı: Bir Film Üç Algı”, *Sinema ve Din*, Ed. Bilal Yorulmaz vd. İstanbul: Dem Yayınları, 2015.

Turan, İbrahim. “Medyadaki Din Adamı İmajı Üzerine Bazı Düşünceler”, *OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24/24-25 (Temmuz 2007), 293-304.

www.diyaret.gov.tr. Dizi Film Basın Açıklaması, (Erişim 01 Kasım 2014).

www.radikal.com.tr. Kertenkele ‘deki ‘Hırsız İmam’ Şikâyet Rekoru Kırdı, (Erişim 30 Ekim 2014).

www.sabah.com.tr. Yapımcı Eleştirilere Cevap verdi, (Erişim 29 Ekim 2014).

Ek Beyan / Declaration

— Makalenin tüm süreçlerinde İLSAM’ın araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

— Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

— Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

— Bu çalışma, dışarıdan ve bağımsız hakemler tarafından değerlendirilmiştir.

— In all processes of the article, ILSAM's research and publication ethics principles were followed.

— There is no potential conflict of interest in this study.

— The author declared that this study has received no financial support.

— This study has been evaluated by external and independent reviewers.